

भारत सरकार

विधि, न्याय व कंपनी कार्य मंत्रालय

केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६

(१९५६ चा अधिनियम क्रमांक ७४)

[१ ऑक्टोबर, १९७८ रोजी अंमलात असल्याप्रमाणे]

The Central Sales Tax Act, 1956

(Act No. 74 of 1956)

[As in force on the 1st October, 1978]

संचालक, मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र शासन यांनी भारत सरकारच्या वतीने
मुद्रित व प्रकाशित केले

१९८१

[किंमत ९० पैसे]

विशोधन अधिनियमांची सूची

१. १९५८ चा अधिनियम क्रमांक ३१.
२. १९६१ चा अधिनियम क्रमांक १४.
३. १९६३ चा अधिनियम क्रमांक ८.
४. १९६६ चा अधिनियम क्रमांक १३.
५. १९६८ चा अधिनियम क्रमांक ५.
६. १९६८ चा अधिनियम क्रमांक १९.
७. १९६९ चा अधिनियम क्रमांक २८.
८. १९७२ चा अधिनियम क्रमांक ६१.
९. १९७५ चा अधिनियम क्रमांक २५.
१०. १९७६ चा अधिनियम क्रमांक १०३.

केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६

कलमांचा क्रम

प्रकरण १ ले

प्रारंभिक

कलमे

१. संक्षिप्त नाव, विस्तार व प्रारंभ.
२. व्याख्या.

प्रकरण २ रे

आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांच्या ओघात अथवा राज्याबाहेर अथवा आयातीच्या किंवा निर्यातीच्या ओघात मालाची विक्री किंवा खरेदी केव्हा होते हे ठरवण्याबाबतची तत्त्वे सूत्रबद्ध करणे

३. मालाची विक्री किंवा खरेदी आंतरराज्यीय व्यापाराच्या किंवा वाणिज्यव्यवहाराच्या ओघात होते असे केव्हा म्हणावयाचे.
४. मालाची विक्री किंवा खरेदी राज्याच्या बाहेर होते असे केव्हा म्हणावयाचे.
५. मालाची विक्री किंवा खरेदी आयातीच्या किंवा निर्यातीच्या ओघात होते असे केव्हा म्हणावयाचे.

प्रकरण ३ रे

आंतरराज्यीय विक्रीकर

६. आंतरराज्यीय विक्रीव्यवहारांवरील कर भरण्याचे दायित्व.†
- ६क. विक्रीद्वारे नव्हे तर अन्यथा मालाचे हस्तांतरण घडले असा दावा केल्यास त्या बाबतीत शाबितीचा भार, इत्यादी.
७. व्यापाऱ्यांची नोंदणी.
८. आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्य व्यवहार यांच्या ओघात होणाऱ्या विक्रीव्यवहारांवरील कराचे दर.
- ८क. उलाढाल निश्चित करणे.
९. कर बसवणे व त्याची उगराणी करणे आणि दंड.
- ९क. कराची उगराणी फक्त नोंदलेल्या व्यापाऱ्यांनीच करावयाची.
- ९ख. कर, इ. पूर्णकित करणे.
१०. दंड.
- १०क. खटल्याऐवजी दंड बसवणे.
११. गुन्ह्यांची दखल घेणे.
१२. दायित्वनिराकरण.
१३. नियम करण्याची शक्ती.

प्रकरण ४ थे

आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांमधील विशेष महत्त्वाचा माल

१४. विवक्षित माल आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांमध्ये विशेष महत्त्वाचा असणे.
१५. घोषित मालाची राज्यांतर्गत विक्री किंवा खरेदी यांवरील कराच्या संबंधातील निर्बंध व शर्ती.

प्रकरण ५ वे

विशेष प्रकरणांतील दायित्व

१६. व्याख्या.
१७. समापन-अवस्थेतील कंपनी.
१८. समापन-अवस्थेतील खाजगी कंपनीच्या संचालकांचे दायित्व.

केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६

१९५६ चा अधिनियम क्रमांक ७४^१

[२१ डिसेंबर, १९५६.]

आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांच्या ओघात अथवा राज्याबाहेर अथवा भारतामध्ये होणाऱ्या आयातीच्या किंवा भारताबाहेर होणाऱ्या निर्यातीच्या ओघात मालाची विक्री किंवा खरेदी केव्हा होते हे ठरवण्याबाबतची तत्त्वे सूत्रबद्ध करण्यासाठी, आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांच्या ओघात होणाऱ्या मालविक्रीवर कर बसवणे, त्याची उगराणी करणे व तो वितरित करणे यांबाबत उपबंध करण्यासाठी आणि आंतरराज्यीय व्यापारात किंवा वाणिज्यव्यवहारात विवक्षित माल विशेष महत्त्वाचा म्हणून घोषित करून अशा विशेष महत्त्वाच्या मालाच्या विक्रीवर किंवा खरेदीवर कर बसवणारे राज्याचे कायदे ज्यांना अधीन असतील ते निर्बंध व शर्ती विनिर्दिष्ट करण्यासाठी अधिनियम.

भारतीय गणराज्याच्या सातव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित होवो :—

प्रकरण १ ले

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास 'केंद्रीय विक्रीकर अधिनियम, १९५६' असे म्हणता येईल.
(२) त्याचा विस्तार * * * संपूर्ण भारतभर आहे.
(३) केंद्र शासन शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकास तो अंमलात

येईल, आणि या अधिनियमाच्या वेगवेगळ्या उपबंधांसाठी वेगवेगळे दिनांक नियत करता येतील.

२. या अधिनियमात, संदर्भामुळे अन्यथा आवश्यक नसेल तर,—

(क) "समुचित राज्य" याचा,—

(एक) ज्याच्या धंद्याच्या एक किंवा अनेक जागा एकाच राज्यात आहेत त्या व्यापाऱ्याच्या संबंधातील अर्थ, ते राज्य असा आहे ;

(दोन) ज्याच्या धंद्याच्या * * * जागा वेगवेगळ्या राज्यांमध्ये आहेत त्या व्यापाऱ्याच्या संबंधातील अर्थ, आपापल्या क्षेत्रात असलेल्या जागेबाबत किंवा जागांबाबत असे प्रत्येक राज्य असा आहे ;

* * * * *

३. [(क) "धंदा" यामध्ये पुढील गोष्टींचा समावेश आहे—

(एक) कोणताही उदीम, वाणिज्यव्यवहार किंवा वस्तुनिर्मिती अथवा उदीम, वाणिज्यव्यवहार किंवा वस्तुनिर्मिती या स्वरूपाचा कोणताही प्रोद्यम किंवा कार्यसंस्था — मग असा उदीम, वाणिज्यव्यवहार, वस्तुनिर्मिती, प्रोद्यम किंवा कार्यसंस्था ही लाभाच्या किंवा नफ्याच्या हेतूने चालवलेली असो वा नसो — आणि असा उदीम, वाणिज्यव्यवहार, वस्तुनिर्मिती, प्रोद्यम किंवा कार्यसंस्था यांमधून कोणताही लाभ किंवा नफा उपार्जित होवो वा न होवो — ; आणि

(दोन) असा कोणताही उदीम, वाणिज्यव्यवहार, वस्तुनिर्मिती, प्रोद्यम किंवा कार्यसंस्था यांच्याशी निगडित अथवा त्यांना आनुषंगिक किंवा साहाय्यभूत असा कोणताही संव्यवहार ;

(क) "भारताच्या सीमाशुल्क सरहद्दी ओलांडणे" याचा अर्थ, आयात माल किंवा निर्यात माल सीमाशुल्क प्राधिकरणांकडून मोकळा केला जाण्यापूर्वी सीमाशुल्क ठाण्याच्या ज्या क्षेत्रामध्ये तो ठेवला जातो त्या क्षेत्राच्या सीमा ओलांडणे असा आहे ;

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, "सीमाशुल्क ठाणे" व "सीमाशुल्क प्राधिकरणे" यांना 'सीमाशुल्क अधिनियम, १९६२' (१९६२ चा ५२) यामध्ये दिल्याप्रमाणे अर्थ असतील.]

१. १९६२ चा विनियम १२-कलम ३ व अनुसूची यांद्वारे (आपरिवर्तनांसह) गोवा, दमण व दीव यांवर, १९७२ चा अधिनियम ६१-कलम १४(१) द्वारे (५ ऑगस्ट, १९७१ रोजी अंमलात असल्याप्रमाणे) नागालँडच्या कोहिमा व मोकोकचुंग या जिल्ह्यांवर (३० नोव्हेंबर, १९७२ रोजी व तेव्हापासून) हा अधिनियम विस्तारित करण्यात आला. १९७२ चा अधिनियम ६१ याद्वारे या अधिनियमात केलेली विशेषधने उक्त जिल्ह्यांमध्ये १ एप्रिल, १९७३ रोजी व तेव्हापासून अंमलात आली. [पहा कित्ता—कलम १४(२)].

२. १९६८ चा अधिनियम ५-कलम २ द्वारे "जम्मू व काश्मीर राज्य खेरीजकरून" हे शब्द गाळले. (१३ मार्च, १९५८ रोजी व तेव्हापासून).

३. ५ जानेवारी, १९५७-कलम १५ खेरीजकरून सर्व कलमे-पहा, अधिसूचना क्र. एस्. आर. ओ. ७८, दि. ४ जानेवारी १९५७-भारताचे राजपत्र, असाधारण, १९५७-भाग दोन-विभाग ३, पृ. ५७; आणि कलम १५ हे १ ऑक्टोबर, १९५८ रोजी व तेव्हापासून अंमलात आले-पहा, अधिसूचना क्र. जी.एम.आर. ८९७, दि. २३ सप्टेंबर, १९५८-भारताचे राजपत्र, असाधारण १९५८-भाग दोन-विभाग ३(एक), पृ. ४७६.

४. १९५८ चा अधिनियम ३१-कलम २ द्वारे "एक किंवा अधिक" हे शब्द वगळण्यात आले. (१ ऑक्टोबर, १९५८ रोजी व तेव्हापासून).

५. कित्ता—कलम २ द्वारे स्पष्टीकरण गाळले (१ ऑक्टोबर, १९५८ रोजी व तेव्हापासून).

६. १९७६ चा अधिनियम १०३-कलम २ द्वारे घातले (७ सप्टेंबर, १९७६ रोजी व तेव्हापासून).

संक्षिप्त नाव,
विस्तार व प्रारंभ.

व्याख्या.

१[(ख) "व्यापारी" याचा अर्थ, जी व्यक्ती रोख रकमेबद्दल किंवा आस्थगित प्रदानाबद्दल अथवा कमिशन, पारिश्रमिक किंवा अन्य मूल्यवान प्रतिफल याबद्दल प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे, माल खरेदी करण्याचा, विकण्याचा, पुरवण्याचा किंवा वितरित करण्याचा (नियमितपणे किंवा अन्यथा) धंदा करते अशी कोणतीही व्यक्ती असा आहे, आणि यामध्ये पुढील व्यक्तींचा समावेश आहे:—

(एक) असा धंदा चालवणारे स्थानिक प्राधिकरण, निगम-निकाय, कंपनी, अशी कोणतीही सहकारी संस्था किंवा अन्य संस्था, क्लब, पेढी, हिंदू अविभक्त कुटुंब किंवा अन्य व्यक्तिसंघ ;

(दोन) जो वखारिया, दलाल, कमिशन एजंट, हमीदारी एजंट किंवा अन्य कोणताही व्यापारी एजंट—मग तो कोणत्याही नावाने संबोधला जावो आणि यात यापूर्वी नमूद केलेल्या वर्णनावरहूकूम असो वा नसो,—कोणत्याही प्रकर्याचा—मग तो प्रकट असो वा नसो—माल विकत घेणे, विकणे, पुरवणे किंवा वितरित करणे हा धंदा चालवतो तो ; आणि

(तीन) जो लिलावकार, कोणत्याही प्रकर्याचा—मग तो प्रकट असो वा नसो आणि इच्छुक खरेदीदाराने देऊ केलेली किंमत त्याने मान्य केलेली असो व प्रकृत्याने मान्य केलेली असो वा प्रकृत्याने नामनियुक्त केलेल्या व्यक्तीने मान्य केलेली असो—माल विकण्याचा किंवा त्याचा लिलाव करण्याचा धंदा चालवतो तो लिलावकार.

स्पष्टीकरण १.—कोणत्याही राज्यामध्ये जी जी व्यक्ती त्या राज्याच्या बाहेर राहणाऱ्या एखाद्या व्यापाऱ्याचा एजंट म्हणून काम करते आणि त्या राज्यामध्ये माल विकत घेते, विकते, पुरवते किंवा वितरित करते अथवा अशा व्यापाऱ्याच्या वतीने—

(एक) 'मालविक्रय अधिनियम, १९३०' (१९३० चा ३) यामध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे व्यापारी एजंट म्हणून, किंवा

(दोन) माल किंवा मालाशी संबंधित हक्कलेख याबाबत व्यवहार करणारा एजंट म्हणून, किंवा

(तीन) मालाच्या विक्रीच्या किमतीची उगराणी करणे किंवा ती देणे यासाठी एजंट म्हणून किंवा अशी उगराणी किंवा भरणा करण्याबद्दल हमीदार म्हणून

काम करते ती प्रत्येक व्यक्ती, आणि एखाद्या राज्याच्या बाहेर नोंदणी झालेल्या पेढीची त्या राज्यातील प्रत्येक स्थानिक शाखा किंवा कार्यालय अथवा ज्यांचे प्रधान कार्यालय किंवा मुख्यालय त्या राज्याच्या बाहेर आहे अशी कंपनी किंवा निगम-निकाय हे या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ व्यापारी असल्याचे मानण्यात येईल.

स्पष्टीकरण २.—जे शासन जादा शिल्लक, निरुपयोगी किंवा जुन्या वस्तू किंवा सामान अथवा टाकाऊ उत्पादने अथवा अप्रचलित वा मोडीत काढलेली यंत्रसामग्री किंवा तिचे भाग वा उपसाधने यांच्या संबंधातील कोणतीही विक्री, पुरवठा किंवा वितरण खेरीजकरून एरव्ही, रोख रकमेच्या किंवा आस्थगित प्रदानाच्या अथवा कमिशन, पारिश्रमिक किंवा अन्य मूल्यवान प्रतिफल याच्या बदल्यात प्रत्यक्षपणे किंवा अन्यथा माल विकत घेते, विकते, पुरवते किंवा वितरित करते—मग ते धंद्याच्या ओघात असो वा नसो—ते या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ व्यापारी असल्याचे मानण्यात येईल.]

(ग) "घोषित माल" याचा अर्थ, कलम १४ खाली आंतरराज्यीय व्यापारात किंवा वाणिज्य-व्यवहारात विशेष महत्त्वाचा म्हणून घोषित केलेला माल असा आहे ;

(घ) "माल" यामध्ये सर्व सामग्री, वस्तू, विकाऊ जिनस आणि अन्य सर्व प्रकारची जंगम संपत्ती यांचा समावेश होतो, पण १[वर्तमानपत्ते,] कारवाईयोग्य मागणीहक्क, पुंजरोखे, शेअर्स व रोखे यांचा समावेश होत नाही ;

१[(घघ) "धंद्याची जागा" यामध्ये पुढील जागा समाविष्ट आहेत—

(एक) एखादा व्यापारी एजंटामार्फत (मग त्याला कोणत्याही नावाने संबोधले जावो) धंदा चालवतो अशा कोणत्याही बाबतीत, अशा एजंट्याच्या कामकाजाची जागा ;

(दोन) जेथे एखादा व्यापारी आपल्या मालाची साठवण करतो ती वखार, गुदाम किंवा अन्य जागा ; आणि

(तीन) जेथे एखादा व्यापारी आपली हिशेब-पुस्तके ठेवतो ती जागा ;]

(इ) "विहित" याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले असा आहे ;

(च) "नोंदलेला व्यापारी" याचा अर्थ, कलम ७ खाली ज्याची नोंदणी झालेली आहे तो व्यापारी असा आहे ;

(छ) "विक्री" या शब्दाचे व्याकरणिक रूपभेद व सजातीय शब्दप्रयोग यांसुद्धा त्याचा अर्थ, रोख रकमेबद्दल किंवा आस्थगित प्रदानाबद्दल किंवा अन्य कोणत्याही मूल्यवान प्रतिफलाबद्दल एका व्यक्तीने दुसऱ्या व्यक्तीकडे केलेले मालातील मालकीहक्काचे कोणतेही हस्तांतरण असा आहे, आणि भाडे-खरेदी तत्त्वावर किंवा हप्तेबंदीने पैसे देण्याच्या अन्य पद्धतीनुसार केलेले मालाचे हस्तांतरण त्यामध्ये समाविष्ट आहे, पण मालाचे गहाण किंवा तारणगहाण किंवा त्यावरील प्रभार किंवा तारण त्यामध्ये समाविष्ट नाही ;

१. १९७६ चा अधिनियम १०३-कलम २ द्वारे खंड (ख) ऐवजी घातले (७ सप्टेंबर, १९७६ रोजी व तेव्हापासून).
२. १९५८ चा अधिनियम ३१-कलम २ द्वारे घातले (१ ऑक्टोबर, १९५८ रोजी व तेव्हापासून).

(ज) “ विक्रीची किंमत ” याचा अर्थ, कोणत्याही मालाच्या विक्रीबद्दलचे प्रतिफल म्हणून व्यापाऱ्याला द्यावयाची रक्कम बजा त्या व्यापारघंटात सामान्यतः प्रचलित असलेल्या शिरस्त्यानुसार रोख वटाव म्हणून मजरा घातलेली कोणतीही रक्कम असा आहे, पण जेथे वाहतुकीचा किंवा सुपूर्दगीचा खर्च किंवा प्रतिष्ठापनेचा खर्च वेगळा आकारला जातो अशा बाबतीत, त्याहून अन्य अशी जी कोणतीही रक्कम व्यापाऱ्याने मालाच्या सुपूर्दगीच्या वेळी किंवा तत्पूर्वी त्याबाबत केलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल आकारली जाईल ती त्या रकमेमध्ये समाविष्ट आहे ;

(झ) “ विक्रीकर कायदा ” याचा अर्थ, सरसकट मालाच्या विक्रीवर किंवा खरेदीवर किंवा त्याबाबतीत स्पष्टपणे नमूद केलेल्या कोणत्याही विनिर्दिष्ट मालावर कर बसवण्यासाठी उपबंध करणारा कोणत्याही राज्यात किंवा त्याच्या भागात त्या त्या काळी अंमलात असणारा कोणताही कायदा असा आहे आणि “ सर्वसाधारण विक्रीकर कायदा ” याचा अर्थ, राज्यामध्ये किंवा त्याच्या भागामध्ये सरसकट मालाच्या विक्रीवर किंवा खरेदीवर कर बसवण्यासाठी उपबंध करणारा, त्या त्या काळी अंमलात असणारा कायदा असा आहे ;

(ञ) “ उलाढाल ” हा शब्द या अधिनियमाखाली कर देण्यास दायी असणाऱ्या कोणत्याही व्यापाऱ्याच्या संबंदात वापरला असताना त्याचा अर्थ, आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांच्या ओघात कोणत्याही विहित कालावधीमध्ये केलेल्या कोणत्याही मालाच्या विक्रीच्या संबंदात त्याला मिळालेल्या व मिळावयाच्या [आणि हा अधिनियम व त्याखाली केलेले नियम यांच्या उपबंधानुसार ठरवलेल्या] विक्री किंमतीची एकवट असा आहे ;

(ट) “ वर्ष ” याचा व्यापाऱ्याच्या संबंदातील अर्थ, समुचित राज्याच्या सर्वसाधारण विक्रीकर कायदाखाली त्याच्या संबंदात लागू असणारे वर्ष आणि असे कोणतेही वर्ष नसेल तेथे वित्तीय वर्ष असा आहे.

प्रकरण २ रे

आंतरराज्यीय व्यापार किंवा वाणिज्यव्यवहार यांच्या ओघात अथवा राज्याबाहेर अथवा आयातीच्या किंवा निर्यातीच्या ओघात मालाची विक्री किंवा खरेदी केव्हा होते हे ठरवण्याबाबतची तत्त्वे सूत्रबद्ध करणे

३. जर मालाची विक्री किंवा खरेदी—

(क) यामुळे एका राज्यामधून दुसऱ्या राज्यामध्ये मालाची ने-आण घडली तर ; किंवा

(ख) ही, मालाची ने-आण एका राज्यामधून दुसऱ्या राज्यामध्ये करताना मालाच्या हक्कलेखांच्या हस्तांतरणाद्वारे घडवून आणली तर,

ती विक्री किंवा खरेदी आंतरराज्यीय व्यापाराच्या किंवा वाणिज्यव्यवहाराच्या ओघात घडली असल्याचे मानण्यात येईल.

स्पष्टीकरण १.—माल रवाना करण्यासाठी तो परिवाहकाकडे किंवा उपनिहितीकडे सुपूर्द केला जाईल त्या बाबतीत, खंड (ख) च्या प्रयोजनार्थ मालाची ने-आण अशा सुपूर्दगीच्या वेळी सुरू झाली आणि अशा परिवाहकाकडून किंवा उपनिहितीकडून सुपूर्दगी जेव्हा स्वीकारली जाईल त्यावेळेस ती संपली असे मानण्यात येईल.

स्पष्टीकरण २.—मालाची ने-आण जेथे सुरू होते त्याच राज्यात संपते तेव्हा, अशा ने-आणीच्या ओघात तो माल दरम्यान अन्य कोणत्याही राज्याच्या क्षेत्रातून न्यावा लागला एवढ्याच केवळ कारणावरून ती एका राज्यामधून दुसऱ्या राज्यामध्ये केलेली मालाची ने-आण असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

४. (१) कलम ३ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या उपबंधांच्या अधीनतेने, जेव्हा मालाची विक्री किंवा खरेदी पोटकलम (२) च्या अनुसार राज्यामध्ये झाली असल्याचे ठरवले जाईल तेव्हा, अशी विक्री किंवा खरेदी ही अन्य सर्व राज्यांच्या बाहेर झाली असल्याचे मानण्यात येईल.

(२) जर—

(क) विनिर्दिष्ट किंवा विनिश्चित मालाच्या बाबतीत, विक्रीची संविदा केली त्यावेळी ; आणि

(ख) अविनिश्चित किंवा भावी मालाच्या बाबतीत विक्रेत्याने किंवा खरेदीदाराने विक्री संविदेच्या खाती त्याचे विनियोजन केले त्यावेळी—मग अन्य पक्षाची अनुमती अशा विनियोजनाच्या पूर्वी मिळालेली असो वा नंतर मिळालेली असो—

तो माल राज्यामध्येच असेल तर, मालाची विक्री किंवा खरेदी ही राज्याच्या आतच घडल्याचे मानण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—जेव्हा एकापेक्षा अधिक ठिकाणी असलेल्या मालाच्या विक्रीची किंवा खरेदीची संविदा एकच असेल तेव्हा, या पोटकलमाचे उपबंध जगू काही अशापैकी प्रत्येक ठिकाणाच्या मालाच्या बाबतीत वेगवेगळ्या संविदा असल्यात त्याप्रमाणे लागू होतील.

१. १९६९ चा अधिनियम २८-कलम २ द्वारे “ आणि विहित रीतीने ठरवलेल्या ” याऐवजी घातले (भूतलक्षी प्रभावाने).

एच ४८४७—२अ

मालाची विक्री किंवा खरेदी आंतरराज्यीय व्यापाराच्या किंवा वाणिज्य-व्यवहाराच्या ओघात होते असे केव्हा म्हणावयाचे.

मालाची विक्री किंवा खरेदी राज्याच्या बाहेर होते असे केव्हा म्हणावयाचे.